

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ**

SARO

2017 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ	6
1.1. Загальна характеристика ринку виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції в Україні.....	6
1.2. Правове забезпечення органічного сільського господарства в Україні.....	10
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	17
2.1. Організаційні аспекти ведення органічного сільського господарства у країнах ЄС.....	17
2.2. Правове регулювання органічного сільського господарства в країнах ЄС.....	19
ВИСНОВКИ.....	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	26

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Стале сільське господарство є одним з основних компонентів сталого розвитку. При цьому найбільш стійкою моделлю аграрної галузі є органічне сільськогосподарське виробництво.

Ринок органічної продукції вже близько двох десятиріч є одним з найбільш динамічних ринків продовольства у світі й стає популярною альтернативою споживанню традиційної продукції. Попит на органічну продукцію у країнах Європейського Союзу вдвічі перевищує пропозицію, а українські органічні експортери мають усі шанси стати вагомими гравцями на міжнародному ринку органічної продукції.

Згідно програмних документів, органічне сільське господарство є пріоритетом для України. Адже виробництво органічної продукції є високомаржинальним напрямком, це нішева експортноорієнтована продукція з доданою вартістю, виробництво якої пов'язане з ефективним використанням земель.

Розвиток в Україні органічного сільськогосподарського виробництва є завданням, яке вирішується у тому числі й шляхом належного правового регулювання. Між тим правове забезпечення органічного виробництва є незадовільним. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» на практиці не був реалізований.

Дослідження досвіду ЄС щодо організаційно-правових аспектів регулювання органічного виробництва є важливим для вдосконалення власного правового поля органічного сільського господарства.

Ступінь наукової розробки. Серед наукових розробок у сфері правового регулювання органічного виробництва можна зазначити праці В. І. Артиша, Н. А. Берlach, О. В. Гафурової, В.М. Єрмоленко, Х. А. Григор'євої, А. В. Духневича, Т.О. Коваленко, С. І. Марченко, Д. М. Коломійцевої, Н. Прокопчук, В. Ю. Уркевича.

Мета науково–дослідної роботи. Метою науково-дослідної роботи є аналіз організаційних аспектів та правового регулювання органічного сільського господарства в Україні та ЄС.

Поставлена мета зумовила виконання у процесі дослідження ряду завдань:

- визначити сутність органічного сільського господарства;
- дослідити стан органічного виробництва в Україні;
- здійснити аналіз правового регулювання виробництва та обігу органічної продукції в Україні;
- дослідити сучасний стан органічного сільського господарства в країнах ЄС;
- здійснити аналіз європейського законодавства у царині органічного сільського господарства.;
- визначити напрями державної підтримки виробників органічної продукції в країнах ЄС.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини у сфері виробництва та обігу органічної продукції в Україні та в Європейському Союзі.

Предметом дослідження є нормативно-правові акти, норми яких визначають порядок виробництва та обігу органічної продукції, практика їх застосування; відповідне законодавство ЄС; науково-теоретичні дослідження у цій галузі.

Методи дослідження. У ході дослідження правових аспектів розвитку органічного сільського господарства використано дві групи методів наукового пізнання: загальнонаукові (метод системного аналізу, формально-логічний) та спеціальні методи дослідження (порівняльно-правовий, метод тлумачення правових норм).

Застосування порівняльно-правового методу дало можливість порівняти законодавство України та ЄС у сфері органічного виробництва. Шляхом аналізу та синтезу досліджувалися теоретичні та практичні положення про органічне сільське господарство. Для виявлення відповідності

норм права суспільним відносинам застосовувався метод тлумачення правових норм. Застосування методу системного аналізу дозволило визначити стан відповідності вітчизняного законодавства вимогам законодавства ЄС. Формально-логічний метод допоміг сформулювати висновки, керуючись принципами визначеності, послідовності та несуперечливості суджень.

Структура роботи. Науково-дослідна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (42 найменування на 5 сторінках). Загальний обсяг становить 30 сторінок друкованого тексту.

РОЗДІЛ. 1 СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

1.1. Загальна характеристика ринку виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції в Україні

Органічне виробництво бере свій початок у першій половині 20-го сторіччя на фоні розвитку біохімії, хімічних добрив та інженерії. За останні часи сільське господарство стало стрімко змінюватись з «традиційного» на «промислове» і ГМО виробництво. На фоні таких технологічних змін у виробництві сільськогосподарської продукції, в суспільстві з'явився попит на здорове харчування. Органічне виробництво спрямоване на забезпечення споживача безпечною та якісною харчовою продукцією, що має особливе маркування та чітко відрізняється від неорганічних продуктів харчування [1].

Переваги органічного виробництва є значними порівняно з традиційним сільським господарством. По перше – це комерційні переваги, такі як більша рентабельність завдяки зниженню витрат та зростанню доходів. По-друге, зменшення негативних факторів, що завдають шкоди навколишньому середовищу та здоров'ю населення. По-третє, продукування в органічному господарстві таких важливих екопослуг як збереження біорізноманіття, місцевих ландшафтів, а також зниження викидів вуглецю.

Крім того, завдяки усунення таких негативних зовнішніх ефектів, як ерозія ґрунту і забруднення пестицидами, органічне сільське господарство приносить економію в межах від 150 до 200 дол. США на га / рік, у порівнянні з традиційним виробництвом. В цілому, користь, яку приносить органічне землеробство навколишньому середовищу, оцінюється в 220-270 дол. США на га / рік. Також, вартість землі може значно піднятися в результаті розвитку органічного сільського господарства [2].

Перспективи в Україні як аграрної держави просто неймовірні, і органічне землеробство має унікальний потенціал, а світові тренди розвитку

сільського господарства підтверджують, що майбутнє саме за біотехнологіями.

Для України розвиток ринку органічної продукції є пріоритетним відповідно до «Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 № 275-р та «Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки», затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 664-р. Зокрема, передбачено стимулювання збільшення площі сільськогосподарських угідь, на яких вирощується та/або виробляється органічна сільськогосподарська продукція та стимулювання переходу фермерських господарств на виробництво органічної продукції [3,4].

Розвиток органічного напрямку є не тільки перспективним з точки зору комерції, а й можливістю поліпшити та відновити стан ґрунтів в Україні. Невдале господарювання на землі призвело до того, що на території України площа деградованих земель складає, за різними даними, від 10 до 15 млн га. Внаслідок ерозії щорічно втрачається біля 11 млн. т гумусу; 0,5 млн. т азоту; 0,4 млн. т фосфору та 0,7 млн. т калію, 38 % орних земель країни є переущільненими [5].

Стан родючості ґрунтів великою мірою залежить від застосування мінеральних і органічних добрив. За даними державної служби статистики, в Україні щорічно знижується використання органічних добрив, та зростає внесення мінеральних. Так, площа удобрених мінеральними добривами земель, станом на 2015 р. становила 14406,1 тис. га, а органічними добривами майже у 3 рази менше, 440,1 тис. га. Внесення органічних добрив скоротилося з 10,5 млн. т. у 2008 р. до 9,6 млн. т. у 2015 р. тобто на 0,9 млн. т. У 2015 р. під посіви сільськогосподарських культур внесено органічних добрив лише 0,5 т/га посівної площі (на 29% менше 2004 р.). У той час обсяги внесення мінеральних добрив збільшилися з 1,1 млн. т у 2008 р. до 1,4 млн. т. у 2015 р. [6].

Між тим, експерти органічного ринку впевнено заявляють, що Україна має всі передумови для того, щоб стати органічним хабом для європейського ринку. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України за останні 5 років виробництво органіки зросло на 90%, площі органічних с/г угідь збільшилися із 260 тис. га до 421,5 тис. га і складають 1% від загальної площі с/г земель України. Також 550 тис. га земель відведені під сертифіковані дикороси (трави, ягоди і гриби). Відповідно зростає і кількість виробників органічної продукції, так на червень 2017 року зареєстровано більш ніж 420 виробників, що у порівнянні з 2011 роком (260 виробників) збільшилося майже на 65% [1, 7, 8]. Зазначені статистичні дані свідчать, про збільшення в українців інтересу до даної системи агровиробництва.

Україна займає 11 місце в Європі за площею сертифікованих земель для органічного сільського господарства [7]. З урахуванням того, що в Україні на сьогоднішній день частка сертифікованих органічних площ серед загального об'єму сільськогосподарських угідь України складає близько 1%, а вона займає 11 місце в Європі за площею, можна з впевненістю говорити про великий потенціал нашої державі щодо впровадження даної системи господарювання.

Аналіз географічної карти виробників органічної продукції в Україні свідчить про те, що більшість українських господарств, які займаються виробництвом органічної продукції, розташовані на півдні країни – Одеська, Херсонська області, у західній Україні – Закарпатська, Львівська, Хмельницька області, а також у Київській, Вінницькій та Харківській областях [9].

У тому числі, це пов'язано із різними міжнародними проектами, спрямованими на виробництво органічної продукції в Україні. Господарства, які обирають цей напрям отримують фінансову допомогу та співпрацюють з іноземними компаніями.

Рівень державної підтримки в Україні розвитку органічного сільського господарства залишає бажати кращого, але про це у наступній главі.

Попри низький рівень державної підтримки та недостатнє правове забезпечення органічний напрям в Україні набирає обертів. Можливо, це пов'язано із орієнтацією виробленої продукції на експорт.

За даними Федерації органічного руху України, у 2016 р. обсяг внутрішнього ринку споживання органічних продуктів зріс у 1,2 рази порівняно з показниками 2015 р. та у майже у 18 разів порівняно з 2009 р., склавши 21,2 млн. євро. Зазначені дані свідчать про швидкий темп розвитку вітчизняного ринку органічних продуктів, однак рівень споживання такої продукції на душу населення в Україні, станом на 2014 р. становив лише 0,30 євро/душу населення [10, 11].

Існують об'єктивні причини, які гальмують розвиток внутрішнього споживчого ринку. До них можна віднести незадовільне економічне становище населення, недостатню обізнаність споживачів щодо органічної продукції тощо.

Що ж до обсягів експорту органічної продукції, то тут спостерігається активне зростання. Так, обсяг експорту органічної продукції у 2013 році склав €35-36 млн., а вже за результатами 2015 та 2016 років досяг рекордних €73-75 млн. В структурі експорту органічної продукції за останні роки переважали зернові, насіння олійних, жири та олії та продукція борошномельно-круп'яної промисловості. Ключовими та найбільшими імпортерами української органіки за даними 2016 р., стали Німеччина (близько €20 млн), Польща (€12 млн), Великобританія (€8,7 млн), Австрія та Італія (по €7 млн), а також Швейцарія (близько €5 млн) [12].

Значну роль у розвитку українського ринку органічної продукції відіграють громадські організації та проекти, які спрямовують свою діяльність на різні сфери даної системи агровиробництва [14,15].

Тривалий час в Україні працює чимало міжнародних проектів спрямованих на розвиток органічного руху.

Так, у 2005 р. був впроваджений перший проект «Розвиток органічного руху в Україні», який фінансувався Державним секретаріатом Швейцарії з

економічних питань (SECO) та впроваджувався Дослідним інститутом органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) [13].

З 2011 по 2016 рр., в Україні працював проект технічної допомоги «АгроІнвест», що фінансувався Американським агентством з міжнародного розвитку (USAID) [16].

У 2016 році розпочато два Німецько-українські проекти співробітництва «Консультування України в питаннях аграрної торгівлі - в рамках Повної та Всеохоплюючої Угоди про вільну торгівлю (ПВУВТ) між ЄС та Україною» та «Німецько-українська співпраця в галузі органічного сільського господарства», що впроваджуються AFC/ІАК, та підтримуються Федеральним міністерством продовольства та сільського господарства Німеччини (BMEL) [17].

1.2 Правове забезпечення органічного сільського господарства в Україні

Основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року, затверджені Законом України від 21 грудня 2010 року № 2818-VI, визначають одним із завдань у сфері забезпечення екологічно збалансованого природокористування збільшення до 2020 року частки земель, що використовуються в органічному сільському господарстві до 7% [18]. Це потребує вжиття відповідних заходів, зокрема належного правового забезпечення.

В Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом питання розвитку сільського господарства визначені главою 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій», де, з-поміж іншого, зазначено, що сторони співробітничать з метою сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій, зокрема шляхом поступового зближення політик та законодавства (ст. 403). Співробітництво включає окрім іншого, заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин, зокрема поширення застосування методів органічного

виробництва й використання біотехнологій, у тому числі шляхом впровадження найкращих практик у цих сферах (ст. 404) [19].

Розвиток в Україні органічного сільськогосподарського виробництва є завданням, яке вирішується у тому числі й шляхом належного правового регулювання.

Протягом тривалого часу виробництво та обіг органічних сільськогосподарських продуктів в Україні взагалі не було врегульовано. Такий стан речей негативно позначився на ринку органічної продукції, зокрема, довіра з боку споживачів була підірвана наявністю недоброякісної продукції, маркованої як органічної.

Позитивним зрушенням в цьому напрямку стало прийняття Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03.09.2014 № 425-VII. Даним Законом визначено правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини, зокрема, врегульовано відносини контролю та нагляду за функціонуванням на ринку органічної продукції, встановлено вимоги до виробників та виробничих процесів такої продукції, наведено загальні засади сприяння раціональному використанню ґрунтів та забезпечення доцільного використання і відтворення природних ресурсів. Головна мета Закону полягає в створенні зрозумілих регулюючих правил в даній підгалузі задля забезпечення впевненості споживачів у тому, що продукти та сировина, марковані як органічні, є дійсно екологічно чистими [20].

Закон має чисельні посилання на підзаконні нормативні акти, які в майбутньому повинні бути прийняті Кабінетом Міністрів України, Міністерством аграрної політики та продовольства України. Так, законом передбачено прийняття 23 нормативно-правових актів. Проте, прийнято всього **7** регуляторних нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України. Таким чином, не прийнятими залишаються близько 65% актів передбачених Законом України «Про виробництво та обіг органічної

сільськогосподарської продукції та сировини». Без прийняття цих підзаконних актів, закон практично діяти не може, що унеможлиблює нормальне, повне функціонування виробництва та обігу органічної продукції [1].

Для впровадження органічного виробництва передбачено кілька етапів, які повинен пройти кожен товаровиробник.

Ми спробували їх проаналізувати, з тим щоб визначити недоліки, та прогалини у законодавстві, які гальмують розвиток органічного виробництва в Україні.

Першим етапом можна вважати підготовчі роботи. На даному етапі кожне підприємство повинно пройти оцінку придатності земель для виробництва органічної продукції та сировини, дане положення закріплене у ст. 23 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». Така оцінка здійснюється з метою отримання незалежної від зацікавлених сторін (суб'єктів господарювання, що здійснюють виробництво, перевезення, зберігання та реалізацію органічної продукції, сировини) об'єктивної інформації про стан земельних ділянок, встановлення їх придатності для виробництва органічної продукції та сировини, придатності для виробництва окремих культур [20].

Одночасно, Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» визначає, що порядок проведення такої оцінки, має бути затверджений Кабінетом Міністрів України, проте відповідний нормативно-правовий акт так і не був прийнятий.

Крім того, Законом України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» передбачено проведення обов'язкової агрохімічної паспортизації земель. Результатом проведеної паспортизації є агрохімічний паспорт поля, земельної ділянки сільськогосподарського призначення, розробка якого здійснюється з метою державного контролю за зміною показників родючості, забруднення ґрунтів токсичними речовинами і радіонуклідами, раціонального використання земель с/г призначення.

Агрохімічна паспортизація є комплексним інструментом регулювання, що відображає оцінку якісних змін стану ґрунтів на землях с/г призначення. Дані агрохімічної паспортизації вносяться до Державного земельного кадастру України та несуть у собі інформацію стосовно родючості земель [21].

Проте, Законом України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», передбачено оцінку придатності земель, в результаті чого виникає проблема подвійного регулювання [20].

Другий етап - це виробництво та переробка органічної продукції. Для виходу на ринок органічної продукції, кожне підприємство обов'язково повинно пройти сертифікацію, тобто встановлення відповідності органічним стандартам при виробництві продукції.

За ст. 24 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», оцінка відповідності виробництва органічної продукції (сировини) проводиться органом з оцінки відповідності згідно з правилами процедури підтвердження відповідності, які визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері оцінки відповідності, та з детальними правилами виробництва та обігу відповідної органічної продукції (сировини). Оцінка відповідності виробництва органічної продукції та сировини здійснюється аудитором з сертифікації [20].

Зупинимось на деяких важливих моментах. Так, оцінка відповідності проводиться органом з оцінки відповідності. З огляду на ст. 30 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» тривалість перехідного періоду – тобто періоду переходу від традиційного до органічного господарювання, встановлює Державна служба з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів після подання заяви встановленого зразка оператором ринку [20].

Враховуючи те, що сертифікацію проводить орган з оцінки відповідності, то доцільно було б передати йому повноваження, щодо визначення тривалості перехідного періоду [1].

Коли йдеться про органічну продукцію й розвиток її ринків, надзвичайно велику роль відіграє гарантійна система, що включає в себе інспекційні та сертифікаційні органи. Так, вони використовують як правові норми, що встановлюють обов'язкові вимоги в рамках державного регулювання, так і певні визначені стандарти - добровільні угоди, які є результатом досягнення консенсусу споживачів і виробників товарів і послуг. У сучасному світі переважає тенденція до заміни правових норм щодо органічної продукції стандартами, оскільки вони простіші в застосуванні й легше піддаються міжнародній гармонізації [22].

Відсутність положень щодо організації та функціонування системи інспекції та сертифікації органічного виробництва істотно знижують регулюючий ефект спеціального закону.

Отже, виникає проблема створення, акредитації та функціонування органу з оцінки відповідності. Причини такого стану речей полягають й у відсутності законодавчих вимог до створення органу з оцінки відповідності, і відсутності правил щодо процедури оцінки та підтвердження відповідності виробництва органічної продукції (сировини).

Крім того, законом не передбачено порядок та процедуру призначення органів з оцінки відповідності [20].

Прогалини у законодавстві, не дають можливості створення національної системи сертифікації, але території нашої держави активно працюють недержавні суб'єкти, що надають послуги сертифікації органічного виробництва.

Однією із організацій що надає послуги сертифікації є ТОВ «Органік стандарт», яке було створено в рамках українсько-швейцарського проекту «Органічна сертифікація та розвиток органічного ринку в Україні» у 2007

році. Така сертифікації проводиться на предмет відповідності міжнародним стандартам [23].

Загалом, на території нашої держави діє 17 міжнародних органів сертифікації, які мають право надати виробнику відповідні висновки. Однак далеко не всі бажають сертифікувати продукцію. Деякі недобросовісні виробники фальсифікують продукцію, заманюючи потенційних покупців. Виробники вводять в оману споживача та зазначають на упаковці продукту, що товар є органічним, що створює недобросовісну конкуренцію, а також негативно позначається на репутації нашої країни.

Так, декілька скандалів минулих років, коли під виглядом органічної продукції до країн ЄС поставляли звичайну, суттєво погіршили імідж української продукції. Наприклад, у 2016 р. в ЄС впровадили систему офіційних додаткових перевірок кожної ввезеної партії органічної продукції з 10 країн світу в тому числі і України [24].

Відсутність ефективного державного контролю органічної продукції є наслідком відсутності системи сертифікації. Крім того, органічна продукція, яка перебуває на ринку сертифікована за міжнародними стандартами, що не є частиною національного законодавства. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, на яку покладено функцію контролю, не може належним чином здійснювати такий контроль.

Отже, надзвичайно важливо створити національну систему сертифікації, а також систему контролю. Враховуючи наявність в Україні недержавних суб'єктів, що здійснюють сертифікацію органічного виробництва, при створення національної системи це доцільно врахувати, та побудувати державно-приватну систему контролю, що ефективно діє в ЄС [25].

Ще однією проблемою розвитку та становлення органічного виробництва є відсутність державної підтримки. Становлення органічного виробництва передбачає значні фінансові витрати. Так, за даними

сертифікаційної компанії «Органік Стандарт» вартість сертифікаційної процедури становить від 9 до 100 тис. грн. на рік [26].

Отже, положення діючого в Україні Закону «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», не забезпечують належного функціонування ринку органічної продукції, що створює сприятливе середовище для введення в обіг фальсифікованої продукції та дозволяє уникати відповідальності за порушення законодавства у цій сфері.

Вирішення даної ситуації передбачається шляхом прийняття Проекту закону №5448 «Про основні засади та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [27].

Передбачається, що даний закон зможе врегулювати всі прогалини, що на сьогодні існують у законодавстві про органічне виробництво. Законопроект містить положення про правила при веденні органічного виробництва та маркування органічної продукції, проектом повністю врегульовано питання сертифікації органічної продукції, удосконалено норми, що регламентують повноваження органів державної влади у сфері контролю за органічним виробництвом. Також проектом, встановлено чіткі права та обов'язки суб'єктів ринку органічної продукції.

Передбачається, що державний контроль за суб'єктами ринку органічної продукції буде здійснювати Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, а повноваження сертифікації органічних підприємств надається лише акредитованим органам сертифікації.

Для ефективного регулювання органічного ринку, а також для позбавлення недобросовісної конкуренції на цьому ринку, проектом Закону пропонується встановлення юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

2.1. Організаційні аспекти ведення органічного сільського господарства у країнах ЄС

Європейський Союз і США - піонери в «органічному» русі, саме тут сектор органічного землеробства набув сучасних рис: законодавство, сертифікацію та стандартизацію.

Серед країн Європи лідером за величиною площі під органічними культурами є Іспанія. Станом на сьогодні, в Іспанії органічна продукція вирощується на площі 2 млн га. Провідні позиції в цій галузі в Європі також займає Італія, де загальна площа під органікою складає 1,7 млн га. На третьому місці знаходиться Франція - 1,5 млн га, далі йде Німеччина з показником 1,1 млн га та Австрія - 571 тис. га. [28].

Слід зазначити, що за останні 5 років, площа під органічним виробництвом в Європі зросла майже на 2 млн га, а кількість зареєстрованих органічних виробників наприкінці 2016 року досягла позначки у 295,6 тис. [28].

Проте, експерти виділяють перелік країн, де органічне виробництво ще перебуває на стадії розвитку, а площі під вирощування такої продукції є відносно малими [28].

Мотивацією до споживання органічної продукції є декілька факторів. Зокрема, екологічна безпека харчування, висока якість, кращі смакові властивості органічної продукції, збереження навколишнього середовища.

За результатами 2014 р найвищий рівень споживання органічної продукції на душу населення мав місце в Швейцарії, де середні витрати на органічні продукти харчування в розрахунку на одного жителя країни становлять 221 євро на рік, в Данії - 162 євро і Люксембурзі - 164 євро на рік [29].

Відповідно до пріоритетів Єдиної аграрної політики, до 2030 року в країнах ЄС, 50% земель сільськогосподарського призначення повинні використовуватися у відповідності з органічними принципами здоров'я, екології, справедливості.

Якщо проаналізувати тенденції сьогодення щодо органічного ринку ЄС, то можна зробити наступні висновки. По-перше, ринок органічних продуктів ЄС постійно зростає і збільшився тільки у 2014 році на 7,4% [30].

По-друге, споживачі витрачають більше на органічні продукти харчування. Так, в період з 2005 по 2014 роки, органічне споживання продукції на душу населення збільшилося на 110%. За той же період споживання інших харчових продуктів і безалкогольних напоїв залишалося майже незмінним, збільшення відбулося лише на 13% [31].

Більшість країн світу у виробництві органічної продукції орієнтуються на зовнішні ринки. Лідируючі позиції з експорту органічного продовольства займають Франція, Канада, США, Німеччина, Австрія, Ліхтенштейн, Швеція, Данія, Люксембург, Швейцарія.

Ринки органічних продуктів розвиваються з різною швидкістю в кожній країні [32, 33].

В законодавстві ЄС органічне виробництво визначається як цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання (добробуту) тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження.

Таким чином, метод органічного виробництва відіграє подвійну соціальну роль: з одного боку, забезпечує специфічний ринок, який відповідає потребам споживача у органічній продукції, а з іншого – забезпечує загальне благо, сприяючи захисту довкілля, належному утриманню тварин, а також розвитку сільської місцевості [34].

В ЄС органічне виробництво насамперед впроваджується з метою відновлення та збереження природних ресурсів.

Законодавство ЄС щодо органічного виробництва, наголошує про нерозривність комплексного ведення органічного рослинництва та тваринництва у одному господарстві.

Відповідно до цього, тваринництво є фундаментом організації сільськогосподарського виробництва у органічних виробничих підрозділах, оскільки воно забезпечує сільськогосподарські землі необхідними органічними та поживними речовинами і, відповідно, сприяє покращенню та розвитку сталого аграрного виробництва [34].

При цьому годівля тварин повинна здійснюватися виключно органічно вирощеними продуктами з власного або сусідніх господарств, що дозволить поєднати органічне рослинництва та тваринництво, задля досягнення однієї мети, збереження природних ресурсів та отримання екологічно чистої продукції.

Отже, органічне виробництво в ЄС має усі шанси аби стати в авангарді стійкого розвитку сільського господарства у країнах ЄС, що базується на принципах збереження навколишнього середовища для нинішнього і майбутніх поколінь.

2.2. Правове регулювання органічного сільського господарства в країнах ЄС

Правовий режим органічного виробництва в Європі формувався та вдосконалювався протягом 1980–2000-х років. Наприкінці 1980-х рр. Європейська Комісія обговорила необхідність скласти проект директиви щодо виробництва та контролю органічної продукції, а також здійснення органічного сільського господарства. IFOAM приєдналося до цієї ініціативи у 1987 році. В результаті цього у червні 1990 року була створена IFOAM-ЄС робоча група на конференції IFOAM у Будапешті [35, с. 81].

У січні 1993 р. в дію вступив Регламент Ради (ЄС) № 2092/91, щодо органічного виробництва сільськогосподарської продукції. Даний

Регламент встановлювала перші правила Співтовариства по виробництву, маркуванню та контролю продуктів і продуктів харчування, вироблених органічно, для забезпечення прозорості на кожному етапі виробництва і переробки [36].

28 червня 2007 року Регламентом Ради (ЄС) 834/2007 було скасовано Регламент (ЄС) № 2092/91 та переглянуті основні вимоги щодо органічного виробництва і маркування органічних продуктів, більш чітко визначено цілі, принципи та правила органічного виробництва з метою сприяння прозорості, усталенню довіри споживачів та гармонізованому сприйняттю концепції органічного виробництва. Цей Регламент забезпечує основу сталого розвитку органічного виробництва, гарантуючи ефективне функціонування внутрішнього ринку, чесну конкуренцію та захищає інтереси споживача [37].

Детальні правила впровадження вимог до органічного виробництва, маркування і контролю, що зазначені в Регламенті Ради (ЄС) №834/2007, було викладено у Регламенті Ради (ЄС) № 889/2008 від 5 вересня 2008 року [35, с. 81].

Також детальні правила організації процедури імпорту органічних продуктів з третіх країн окремо були окреслені в Регламенті Ради (ЄС) №1235/2008 від 8 грудня 2008 року. У Регламенті зазначено якими повинні бути документальні докази, необхідні для імпорту відповідних продуктів, та за яких умов можливий дозвіл до вільного обігу товарів, що імпортуються відповідно до статті 33 Регламенту (ЄС) № 834/2007 [37].

Оскільки при експорті-імпорті органічної продукції завжди існують ризики знаходження залишків заборонених речовин-пестицидів в грудні 2015 року Європейською Комісією було проголошено більш жорсткіші Настанови щодо додаткових заходів контролю імпорту органічних продуктів, що походять з України, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Молдови, Таджикистану, Узбекистану і Російської Федерації. 29 листопада 2016 року, Комісія переглянула та залишила без змін дані

Настанови для України, Російської Федерації та Казахстану, які почали діяти з 1 січня 2017 року [37].

Щоб дізнатися про специфіку, та особливості функціонування ринку органічної продукції, ми проаналізували законодавство, та визначили вимоги до виробництва органічної продукції, сертифікації, маркування, імпорту з інших країн.

Органічною продукцією може визнаватися лише та продукція, виробництво якої здійснюється відповідно до затверджених правил органічного виробництва (стандартів), що передбачають певні обмеження порівняно з традиційним виробництвом, такі як заборона використання ГМО, стимуляторів росту, застосування мінеральних азотних добрив та інше. На законодавчому рівні зазначено, що продукти можуть бути позначені і ідентифіковані як «органічні» лише за умови, якщо принаймні 95% складників сільськогосподарського походження у такому продукті є органічними [34].

Фізичні або юридичні особи, які зобов'язуються забезпечувати виконання вимог, визначених в Регламенті Ради (ЄС) № 834/2007, в процесі виробництва органічної продукції яким вони керують, визначаються як оператори.

Для виходу на ринок органічної продукції, кожне підприємство повинно пройти сертифікацію, тобто довести, що воно дійсно виконує всі органічні правила та стандарти, що закріплені на законодавчому рівні.

Першим кроком будь-якого оператора, який виробляє, переробляє або імпортує з будь-якої країни органічні продукти, або реалізує такі продукти на ринку, або знаходиться на стадії консервації до органічних, повідомити про свою діяльність уповноважений орган влади, та включити своє підприємство до системи контролю.

Кожне підприємство обов'язково проходить конверсійний період – тобто перехід від традиційного до органічного виробництва. Час конверсійного періоду для кожного підприємства визначається

індивідуально. Під час перехідного періоду застосовуються усі правила встановлені Регламентом Ради (ЄС) № 834/2007.

Уповноважені органи які здійснюють інспекцію зобов'язані, як мінімум 1 раз на рік відвідувати оператора.

Після отримання сертифікату оператор набуває право маркувати свою продукцію, як органічну, та виходити на ринок органічної продукції.

Цікавим є те, що продукти рослинного походження в перехідний період можуть мати вказівку про, що продукти в процесі переходу до органічного виробництва [34].

На всій території ЄС у маркуванні, рекламному матеріалі або комерційних документах дозволено використовувати терміни, слова і скорочення, що походять від термінів «біо», «еко» тощо окремо, чи в сполученні на будь-якій мові, якщо продукти виготовлені згідно з Правилами органічного виробництва. На упаковці розфасованих харчових продуктів проставляють логотип [34].

Цей логотип було введено Регламентом (ЄС) № 271/2010 від 24 березня 2010 року, що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 889/2008, в якому викладено детальні правила впровадження Регламенту Ради (ЄС) № 834/2007 стосовно логотипу органічного виробництва Європейського Союзу. Основою євролистка є два добре відомих символи: прапор Європейського Союзу з 1986 року та листок, який використовується в багатьох формах і символізує природу та стабільність [38].

Також, не зважаючи на загальноприйнятий та обов'язковий органічний логотип ЄС, який є обов'язковим для продуктів в межах Співтовариства, кожна держава-учасниця може запровадити свій національний логотип, яким будуть позначатися вироблені продукти у відповідній країні [39].

На території ЄС діє кілька типів контролюючих систем.

До першого типу контролюючої системи відносяться такі країни як, Австрії, Бельгії, Болгарії, Німеччині, приватний тип контролюючих органів,

при якому держава здійснює акредитацію приватних контролюючих організацій та здійснює нагляд над ними.

Інший тип контролюючих органів це державний, при даному типі держава виступає як сертифікаційний орган. Уповноважений орган влади (держава) здійснює делегацію своїх контролюючих функцій одному або декільком контролюючим органам. Такий підхід використовується, наприклад в Естонії, Данії, Нідерландах [38].

І третій тип, це державно-приватний тип контролюючої системи, тобто комбінований при даній системі контролю інспекція та сертифікація здійснюється приватними контролюючими органами. Держава при цьому акредитує офіційний наглядовий орган для проведення планових та вибіркового інспектувань саме операторів. Така система контролю застосовується в таких країнах як Мальта, Польща, Іспанія.

З середини жовтня 2017 року в ЄС запустили електронну систему TRACES, яка дозволяє відстеження переміщень продуктів харчування по всій території ЄС [40].

Розвиток органічного руху в ЄС підтримується на державному рівні в кожній країні-учасниці ЄС.

Наприклад, виробники органічної продукції в Польщі отримують державну допомогу одразу за кількома напрямками. Участь в Програмі контролю якості приносить фермеру дохід у розмірі 255 євро на рік. Допомога виділяється на рекламну та інформаційну діяльність. Передбачена компенсація до 70% витрат на рекламу і розповсюдження інформації щодо органічної продукції. Компенсуються витрати, пов'язані з переходом від звичайного методу ведення господарства до органічного. В залежності від типу господарства і його спеціалізації пряме датування господарств, що займаються виробництвом органічної продукції, становить в середньому 240 євро за 1 га за рік [41, с. 59].

Франція стала найпершою країною-членом ЄС, яка впровадила механізм підтримки органічного сільського господарства в 1993 році.

Завдяки регіональній структурі сільськогосподарської політики в регіонах країни впроваджувалися власні заходи і види підтримки (в рамках визначених на загальнодержавному рівні). Існують певні обмеження щодо максимальних сум субсидій на одну ферму, які також відрізняються залежно від регіону Франції від 7600 євро до 30400 євро на рік [42].

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Україна, маючи значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку, досягла певних результатів щодо розвитку власного органічного виробництва.
2. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» має чисельні проблеми та прогалини, а саме недосконалі вимоги до виробництва, обігу та маркування органічної продукції, невідповідність законодавству ЄС в зазначеній сфері. В результаті, Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» на практиці не був реалізований. Крім того, відсутність ефективної системи державного нагляду (контролю) з боку держави за виробництвом та якістю продукції спричиняє недобросовісну конкуренцію серед виробників, продавців та призводить до шахрайства (псевдоорганічні продукти) на внутрішньому та міжнародних ринках.
3. В Україні відсутня дієва державна підтримка виробників органічної продукції, що стимулювало б розвиток цього напрямку.
4. Проектом закону №5448 «Про основні засади та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» удосконалено вимоги до виробництва, маркування та обігу органічної продукції, вилучено вимоги щодо оцінки придатності земель для виробництва органічної

продукції, змінено принципи сертифікації та удосконалено вимоги до органів сертифікації, конкретизовано відповідальність за порушення законодавства у даній сфері.

5. В ЄС спостерігається тенденція зростання рівня споживання та виробництва органічних продуктів. Відповідно до пріоритетів Єдиної аграрної політики, до 2030 року в країнах ЄС, 50% земель сільськогосподарського призначення повинні використовуватися у відповідності з органічними принципами здоров'я, екології, справедливості.

6. Правове регулювання органічного сектору в Європейському Союзі здійснює Регламент (ЄС) 834/2007 від 28 червня 2007 року, Регламент (ЄС) № 889/2008 від 5 вересня 2008 року, Регламент (ЄС) №1235/2008 від 8 грудня 2008 року, Регламент (ЄС) № 271/2010 від 24 березня 2010 року.

7. Державна підтримка виробників органічної продукції в ЄС здійснюється різними шляхами в різних країнах. Спільним для них є послідовність аграрної політики щодо всілякої фінансової підтримки виробників органічної продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зелена книга «Виробництво й обіг органічної продукції» // Платформа ефективного регулювання : [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://regulation.gov.ua/book/68-zelena-kniga-virobnictvo-j-obig-organicnoi-produkcii>
2. Органическое сельское хозяйство: шаг стран Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии навстречу «зеленой» экономике [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://organic.ua/images/unep_organic_ru_v2.pdf.
3. Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік : [Електронний ресурс] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-p>
4. Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки : [Електронний ресурс] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 664-р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80>
5. Концепція державної програми розвитку органічного виробництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-45-25>.
6. Статистичний бюлетень «Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай сільськогосподарських культур у 2015 р.» : [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_mod_bl.htm.
7. Трофімцева О. Торгівля органічною продукцією вимагає уніфікованих та прозорих правил на всіх етапах / О. Трофімцева // Кабінет Міністрів України Урядовий портал : [Електронний ресурс]. – 2017 – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250294968>

8. Ярощук О. Є чим пишатися - 7 перемог українських аграріїв / О. Ярощук // Агрополіт : [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://agropolit.com/spetsproekty/372-ye-chim-pishatisya-7-peremog-ukrayinskih-agrariyiv>
9. Органічна карта України станом на 2016 р. : [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.ukraine.fibl.org/fileadmin/documents-ukraine/Booklets/Ukrainian_Organic_Map_2016-compressed.pdf
10. Милованов Євген Органічне сільське господарство в Україні: законодавство та перспективи / Є. Милованов : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apdukraine.de/images/APD_AFPR_04_2015_ukr.pdf
11. Органік в Україні / офіційний сайт Федерації органічного руху в Україні : [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>
12. Зростає міжнародний попит на українську органічну продукцію // Agravery [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/show/zrostaе-miznarodnij-popit-na-ukrainsku-organicnu-produkciu>
13. Про проект // Дослідний інститут органічного сільського господарства (FiBL) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraine.fibl.org/ua/ua-a-p.html>
14. Сьогодні / Офіційний сайт Міжнародної Громадської Асоціації «БІОЛан Україна» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.biolan.org.ua/uk/biolan-ukraine/today/>
15. Завдання / офіційний сайт Федерації органічного руху в Україні : [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-34-50>
16. Проект USAID АГРОІНВЕСТ - два роки діяльності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.landdevelopment.com.ua/ru/poleznaya-informatsiya/item/31-novyny-2>

17. Етапи розвитку органічного руху в Україні // OrganicInfo.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://organicinfo.ua/etapi_rozvitku_organichnogo_rukhu_v_ukrajini.html
18. Основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року [Електронний ресурс] Закон України від 21 грудня 2010 року № 2818-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>
19. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011
20. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини [Електронний ресурс] Закон України від 03.09.2014 № 425-VII – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/425-18>
21. Про державний контроль за використанням та охороною земель [Електронний ресурс] Закон України від 19 липня 2003 року № 963-IV. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/963-15>
22. Прокопенко О. Позначки на товарах про органічність часто не відповідають дійсності і є звичайним маркетинговим ходом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/128991-poznachki_na_tovarah_pro_organichnist_chasto_ne_vidpovidayut.html].
23. Головна / Офіційний сайт сертифікаційного органу Органік Стандарт : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organicstandard.com.ua/ua>
24. ЄС посилить перевірку органічної продукції з України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kurkul.com/news/2579-yes-posilit-perevirku-organichnoyi-produktsiyi-z-ukrayini>
25. Українці пасуть задніх за споживанням органічної продукції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://landlord.ua/ukrayintsi-pasut-zadnih-za-spozhivannyam-organichnoyi-produktsiyi/>

26. Сертифікація та маркування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-44-34>
27. Проект Закону про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу – http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60576
28. Названо головного виробника органічної продукції серед країн Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/news/7045-nazvano-golovnego-virobnika-organichnoyi-produktsiyi-sered-krayin-yevropi>
29. Wilier, Helga and Julia Lernoud (Eds.) (2016): The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2016. Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick, and IFOAM – Organics International, Bonn. Julia Lernoud and Helga Willer Current Statistics on Organic Agriculture Worldwide: Area, Producers, Markets, and Selected Crops
30. European Commission, (2014): The Economic Impact of Modern Retail on Choice and Innovation in the EU Food Sector: Final Report. Publications Office of the European Union, Luxembourg
31. Eurostat, (2015): Final consumption expenditure of households by consumption purpose (COICOP 3 digit) [nama_10_co3_p3]. Eurostat, Luxembourg] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Household_consumption_by_purpose
32. Полушкина Т.М. Состояние и тенденции развития органического сельского хозяйства в странах Европы // Региональная экономика и управление: электронный научный журнал. – №1 (49). – 2017. – Режим доступа: <http://eee-region.ru/article/4906/>
33. Модернизация механизма устойчивого развития сельских территорий: монография / Е.Г. Коваленко, Т.М. Полушкина, О.Ю. Якимова и др.; под общей ред. Е.Г. Коваленко. – М.: Издательский дом Академии Естествознания, 2014. – С. 98-144

34. Регламент (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://organicstandard.com.ua/files/standards/ua/ec/EU%20Reg_834_2007%20Organic%20Production_UA.pdf

35. Мельник В. О. Зарубіжний досвід правового регулювання органічного виробництва (порівняльно-правовий аспект) / В. О. Мельник // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право. - 2014. - Вип. 197(2). - С. 79-90.

36. Регламент (ЄС) № 2092/91 від 24 червня 1991 року. – Режим доступу : <https://pureflora.net/novosti/postanova-radi-ees-2092-91oku>

37. Дідух М.М., Махновець М.О. Практичний довідник органічного експортера до ЄС // Випуск 2. Київ, Берлін. – 2017. – Режим доступу : http://agritradeukraine.com/images/ATU/Практичний_довідник_органічного_експортера_до_ЄС.PDF

38. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства: досвід інших країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukraine.fibl.org/fileadmin/documents-ukraine/PossibilitiesOfStateSupport.pdf>.

39. BIO-Sigel // BIOORGANIC.UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bioorganic.ua/bio/>

40. Пішли в онлайн: нові правила експорту органічної продукції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agravery.com/uk/posts/show/pisli-v-onlajn-novi-pravila>

41. Московчук Е. Польнопривие. – Бизнес. - 2012. – №7. – 13 лютого. – С. 58

42. Маслак О.М. Міжнародний досвід державної підтримки виробництва органічної продукції / Вісник Сумського національного аграрного університету Серія «Економіка і менеджмент», випуск 8 (61), 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://visnyk.sau.sumy.ua/sample/files/snau_2014_8_61_ekonom/JRN/15.pdf